

UO'K: 633.854.78:631.527

KUNJUT (*SESAMUM INDICUM* L) NAV VA NAMUNALARIDA MAHSULDORLIK KO'RSATKICHLARI YUQORI BO'LGAN BIRLAMCHI MANBALARNI TANLASH

Amanova Maxfurat Eshmuradovna

Toshkent davlat agrar universiteti

Sabzavotchilik va issiqxona xo'jaligini tashkil etish kafedrası professori

e-mail: peanut66@mail.ru

Norov Ilxom Chori o'g'li

Janubiy dehqonchilik ilmiy tadqiqot instituti tadqiqotchisi

e-mail: ilhom_norov94@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada kunjut (*Sesamum indicum* L) ning 100 ta nav va namunalarining qimmatli xo'jalik belgilari yani mahsuldorlik ko'rsatkichi, 1000 dona don vazni, bitta qo'zoqchadagi don soni xamda bitta o'simlikdagi qo'zoqchalar soni andoza nav bilan taqqoslangan holda o'rganildi. Ushbu maqolada seleksiya va urug'chilikda qimmatli xo'jalik belgilari yuqori bo'lgan kunjut nav va namunalarni tanlash ishlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: kunjut, kolleksiya, mahsuldorlik, namuna, 1000 dona don vazni, qo'zoqcha, birlamchi manba, serhosil.

Abstract. This article examines the valuable economic traits of 100 sesame (*Sesamum indicum* L) varieties and accessions, namely, productivity index, thousand-kernel weight, number of kernels per cob, and number of cobs per plant, compared to a standard variety. The article presents the results of the selection of sesame varieties and accessions with high economic traits in breeding and seed production.

Key words: sesame, harvest, productivity, sample, thousand-grain weight, pod, primary source, high yield.

Аннотация. В статье изучаются ценные экономические признаки 100 сортов и образцов кунжута (*Sesamum indicum* L), а именно: индекс продуктивности, масса 1000 зерен, количество зерен на початке и количество початков на растении, в сравнении со стандартным сортом. В статье представлены результаты работы по отбору сортов и образцов кунжута с высокими экономическими признаками в селекции и семенном производстве.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

Ключевые слова: кунжут, сбор, продуктивность, образец, масса 1000 зерен, стручок, первичный источник, высокая урожайность.

KIRISH

Respublikamizning janubiy xududlari iqlim sharoitiga mos kunjutni qimmatli xo'jalik belgilari yuqori bo'lgan serhosil va eksportbop navlarni yaratishda seleksiyaning turli yo'nalishlari uchun birlamchi manbalar tanlash. Janubiy hududlarda tuproq va havo haroratining ko'tarilishini hisobga olib qurg'oqchilikka chidamli hamda mahsuldorlik ko'rsatkichi yuqori bo'lgan kunjut navlarini yaratish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'tkazish seleksioner olimlar oldida turgan juda muhim vazifadir.

Sh.Oripovning tadqiqotlariga ko'ra kunjut hosilni yig'ib olishda o'simlikning yuqori qismidagi qo'zoqlarning to'liq pishishi oxiriga yetmasdan boshlash lozim bo'ladi, chunki yuqordagi qo'zoqlarning yetilishi kutib turilsa pastdagi qo'zoqlar chatnab urug'i to'kilib ketadi, shuning uchun o'simlikning pastki qo'zoqlarning sarg'ayishi bilan qisqa muddatda 2-3 kunda yig'ishtirib olish zarurligini takidlagan[2].

Parsa Motlagh B. va boshqa olimlarning ma'lumotlarga ko'ra kunjut o'simlikdan yuqori sifatli va barqaror moy olinishi tufayli qimmatli moyli o'simlik hisoblangan. Biroq, qurg'oqchilik butun dunyo bo'ylab qishloq xo'jaligi ekinlarni hosildorligini pasaytiradigan hal qiluvchi omil bo'lib, kunjut o'sishining turli bosqichlariga halokatli ta'sir ko'rsatadi, kunjut nav va namunalarda hosildorlik va hosil komponentlarining pasayishiga olib kelganligi aniqlangan[1].

Durodola F. A., Azeez M. A., Adubi A. O larning tadqiqot natijalariga ko'ra kunjut seleksiyasi va urug'chilikda don hosildorlikga asosiy ta'sir ko'rsatadigan belgilar bitta o'simlikda asosiy va qo'shimcha shoxlanishlar soni, bitta o'simlikdagi qo'zoqchalar soni, qo'zoqcha uzunligi va bir o'simlik mahsuldorlik kabi belgilarni asosiy tanlov mezonini bo'lib hisoblangan.[3]

Mahla N. U., Jagtap P. K., Patel H. R. larning olib borgan tadqiqot natijalariga ko'ra kunjut seleksiyasi va urug'chilikda qo'zoqcha uzunligi, qo'zoqcha kengligi, asosiy shoxdagi qo'zoqchalar, 1000 dona don vazni va mahsuldorlik bilan ijobiy bog'liqligi aniqlangan va bu belgilardan qo'zoqcha uzunligi, qo'zoqcha kengligi, 1000 dona don vazni asosiy tanlov mezonini bo'lib xizmat qilgan[4].

MATERIALLAR VA USLUBLAR

Janubiy dehqonchilik ilmiy-tadqiqot institutiga qarashli tajriba dalasida o'simliklar genetik resurslari ITI Milliy genbankida saqlanayotgan kunjut jahon genofondidan dunyoning 27 ta davlatlarida turli geografik xududlaridan jamlangan 100 ta namunalarini ekib o'rganildi. Olib borilgan tadqiqotimizda andoza nav "Toshkentskiy -122" navi xamda 99 ta namunalar, 1 qaytariqda 5 m² maydonga ekib o'rganildi. Tajribani joylashtirish va tajriba davomida fenologik kuzatish, hisob va tahlillar (Butunittifoq o'simlikshunoslik instituti (1984) uslubi bo'yicha bajarilgan.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

Biometrik tahlillar qishloq xo'jalik ekinlari navlarini sinash markazining (1985, 1989) uslublari bo'yicha olib borilgan.

NATIJALAR VA MUNOZARA

Tadqiqot natijalariga ko'ra namunalarda bitta o'simlikdagi qo'zoqchalar soni o'rtacha ko'rsatkich 100-135 tagacha bo'lib, shundan 11 tasida andoza bilan bir xil (125 dona), 10 tasida yuqori (130-135 dona) va qolgan 8 tasida esa andozaga nisbatan past natijalarga ega bo'lganligi aniqlandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra bitta o'simlikdagi qo'zoqchadagi urug' soni o'rtacha ko'rsatkich 60-70 donagacha ekanligi tahlil natijalarida aniqlandi. Andoza Tashkentskiy-122 navida bitta qo'zoqchadagi urug'lar soni 65 donani tashkil qilgan bo'lsa andoza navdan bu ko'rsatkich bo'yicha yuqori ko'rsatkichga ega bo'lgan namunalar soni 16 tani tashkil qilganligi tahlil natijalarida aniqlandi. Andoza navdan past ko'rsatkichga ega bo'lgan namunalar soni esa 5 tani tashkil qilganligi aniqlandi. Andoza nav bilan bir xil ko'rsatkichga ega bo'lgan namunalar soni 8 tani tashkil qilganligi tahlil natijalarida aniqlandi (1-jadval).

Tajriba natijalariga ko'ra bir tup o'simlik mahsuldorlik ko'rsatkichi tahlil qilinganida o'rtacha ko'rsatkich 18,2-31,8 gni tashkil qilganligi aniqladi. Andoza Tashkentskiy-122 navida bit tup o'simlik mahsuldorligi ko'rsatkichi 22,8 gni tashkil qilgan bo'lsa, andoza navdan bu ko'rsatkich bo'yicha yuqori ko'rsatkichga ega bo'lgan namunalar soni 16 tani tashkil qilganligi aniqlandi. Bir tup o'simlik mahsuldorlik ko'rsatkichi bo'yicha andoza navdan past ko'rsatkichni namoyon etgan namunalar soni esa 8 tani tashkil qilganligi tahlil natijalarda aniqlandi. Andoza nav bilan deyarli bir xil ko'rsatkichga ega bo'lgan namunalar soni 5 tani tashkil qilganligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra 1000 dona yurug' vazni tahlil qilinganida o'rtacha ko'rsatkich 2,64-3,36 gni tashkil qilganligi aniqlandi. Andoza Tashkentskiy-122 navida 1000 dona urug' vazni tahlil qilinganida 2,8 gni tashkil qilganligi aniqlandi. Andoza navdan yuqori ko'rsatkichni namoyon etgan namunalar soni 11 tani tashkil qilganligi aniqlandi. 1000 dona urug' vazni bo'yicha andoza navdan past ko'rsatkichga ega bo'lgan namunalar soni esa 11 tani tashkil qilganligi aniqlandi, andoza nav bilan bir xil ko'rsatkichga ega bo'lgan namunalar soni 7 tani tashkil qilganligi tahlil natijalarida aniqlandi.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

1-jadval

Kunjut nav va namularda qimmatli xo'jalik belgisi bo'yicha tanlab olingan namunalar (2024-yil.)

№	O'z O 'ITI katalog nomeri	Kelib chiqishi	Bitta o'simlikdagi qo'zoqchalar soni donada	Bitta o'simlikdagi qo'zoqchadagi urug' soni donada	Bitta o'simlik mahsuldorligi, g	1000 dona urug' vazni, g
1	Toshkentskiy-122 (andoza)	O'zbekiston	125	65	22,8	2,80
2	K-7	O'zbekiston	135	63	25,7	3,02
3	K-17	O'zbekiston	135	66	24,9	2,80
4	K-60	O'zbekiston	130	70	26,4	2,90
5	K-53	O'zbekiston	125	65	24,7	3,04
6	Mahalliy-1	O'zbekiston	135	70	25,7	2,72
7	Mahalliy-4	O'zbekiston	135	65	25,6	2,92
8	Mahalliy-5	O'zbekiston	125	68	24,7	2,90
9	K-82	O'zbekiston	115	65	19,7	2,64
10	K-275	O'zbekiston	125	67	22,1	2,64
11	K-462	O'zbekiston	135	70	27,6	2,92
12	K-156	Turkiya	125	65	22,1	2,72
13	K-160	Turkiya	125	70	25,2	2,88
14	K-280	Turkiya	125	66	23,8	2,88
15	K-187	Turkiya	105	70	19,8	2,70
16	K-281	Turkiya	125	70	25,2	2,88
17	K-195	O.Rados	100	68	18,2	2,68
18	K-202	O.Rados	135	70	29,3	3,10
19	K-596	Kitay	115	60	18,9	2,74
20	K-277	Misir	130	65	22,8	2,70
21	K-214	Suriya	125	70	23,1	2,64
22	K-241	Azarbayjon	125	68	23,8	2,80
23	K-37	Germaniya	125	60	22,8	3,04
24	K-662	Sudan	135	70	31,8	3,36
25	K-289	Iron	135	68	24,6	2,68
26	K-276	Afrika	115	68	21,9	2,80
27	K-213	Tunis	105	62	18,7	2,88
28	K-205	Poberete	115	68	23,8	3,04
29	K-210	Meksika	115	64	22,4	3,04
30	K-242	Armaniya	125	65	22,3	2,74
Eng past ko'rsatkich			100	60	18,2	2,64
O'rtacha ko'rsatkich			124	67	23,7	2,85
Eng yuqori ko'rsatkich			135	70	31,8	3,36

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra kolleksiya ko'chatzorida o'rganilgan 100 ta kunjut nav va namunalarining mahsuldorlik ko'rsatkichi, 1000 dona don vazni, bitta o'simlikdagi qo'zoqchalar son donada, xamda bitta o'simlikdagi qo'zoqchadagi urug' soni kabi ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Ayni vaqtda, kunjutning qimmatli xo'jalik belgilari bo'yicha tanlab olingan namunalari bilan tadqiqotlar davom ettirilib, Qashqadaryo viloyati iqlim sharoitiga mos serhosil va eksportbop yangi navlarini yaratish bo'yicha seleksiya ishlari davom ettirilmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Parsa Motlagh B. et al. Foliar-Applied Melatonin Alters Grain Yield and the Fatty Acid Profile of Sesame (*Sesamum indicum* L.) Under Drought Stress //Journal of Crop Health. – 2024. – C. 1-13.
2. Oripov.Sh Lalmikor yerlarda moyli ekinlar yetishtirish agrotekhnologiyasi.J-2017-y.b-44.
3. Durodola F. A., Azeez M. A., Adubi A. O. Morpho-agronomic variability, heritability and genetic advance studies in sesame (*Sesamum indicum* L.) In nigeria //Bangladesh Journal of Botany. – 2024. – T. 53. – №. 1. – C. 75-81.
4. Mahla N. U., Jagtap P. K., Patel H. R. Genetic Variability and Association among Yield and Yield Related Traits of Sesame (*Sesamum indicum* L.) Genotype //International Journal of Plant & Soil Science. – 2024. – T. 36. – №. 2. – C. 197-206.